РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
321-346/19
Београд

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел.бр.7496 датум 27.02.2020.

На основу члана 138. став 1. Устава Републике Србије („Сл. гласник РС" бр. 98/06) и члана 31. став 2. Закона о Заштитнику грађана („Сл. гласник РС" бр. 79/05 и 54/07) поступајући по сопственој иницијативи, у поступку контроле законитости и правилности рада Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Заштитник грађана

У Т В Р Ђ У Ј Е

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања начинило је и чини пропуст у раду тако што је директорима центара за социјални рад упутило радни налог број 560-00-00334/2018-01 од 21. маја 2018. године, којим је обавезало центре за социјалну рад да децу у уличној ситуацији „у сваком откривеном случају по хитном поступку одузимају од родитеља или старатеља", покрећу поступке пред судом ради лишења родитеља родитељског права, забране одржавања личних односа детета са родитељима и изрицања мера заштите од насиља и подносе кривичне пријаве против родитеља.

Упућујући радни налог број 560-00-00334/2018-01 од 21. маја 2018. године, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања поступа директно супротно Конвенцији о правима детета, значајно снижава достигнути степен остваривања права детета у Републици Србији, а центре за социјални рад усмерава на незаконито поступање.

На основу Уставом и законом прописаних овлашћења, Заштитник грађана упућује Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања следеће

П Р Е П О Р У К Е

1.

Потребно је да Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања без одлагања стави ван снаге радни налог број 560-00-00334/2018-01 од 21. маја 2018. године.

2.

Потребно је да Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања без одлагања обавести писаним путем све центре за социјални рад о стављању ван снаге радног налога број 560-00-00334/2018-01 од 21. маја 2018. године.

3.

Потребно је да Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, без одлагања, достави копију акта са препорукама Заштитника грађана свим центрима за социјални рад у штампаној или електронској форми.

4.

Потребно је да Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, у сарадњи са Републичким заводом за социјалну заштиту изради радни налог или инструкције или смернице за центре за социјални рад о начину поступања са децом у уличној ситуацији.

5.

Потребно је да радни налог, инструкције или смернице из претходне препоруке обавезно садрже следећа упутства и обавезе центара за социјални рад:

- Испитивање да ли се дете у уличној ситуацији и његова породица налазе у сиромаштву или екстремном сиромаштву;
- Утврђивање узрока налажења детета у уличној ситуацији, а посебно да ли је узрок дететове уличне ситуације сиромаштво;
- Планирање услуга за помоћ родитељима у остваривању родитељства и услуга и мера ради смањења сиромаштва;
- Детекцију породица у ризику од налажења деце у уличној ситуацији и планирање и предузимање мера према тим породицама ради спречавања изузимања деце из породице;
- Забрану изузимања из породице деце у уличној ситуацији која се у тој ситуацији налазе искључиво због сиромаштва;
- Предузимање мера ради хитног укључивања деце у уличној ситуацији у рано предшколско васпитање и образовање, припремни предшколски програм и школу;
- Предузимање мера ради хитног укључивања детета у уличној ситуацији у услуге подршке у заједници, у сарадњи са органима, организацијама и установама на локалном нивоу;
- Израду плана услуга за дете и породицу у случају измештања детета у циљу повратка детета у биолошку породицу;
- Обавезно интегрисање података о узроку налажења деце у уличној ситуацији, података да ли се породица налази у сиромаштву или екстремном сиромаштву, података о мерама и услугама које је орган старатељства обезбедио породици ради подршке родитељима у остваривању родитељства и процене органа старатељства о целисходности и потреби покретања парничних и кривичних поступака против родитеља деце у уличној ситуацији.

6.

Потребно је да Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, у сарадњи са другим органима власти, припреми нацрт стратегије за сузбијање уличне ситуације код деце, која ће бити заснована на највишим стандардима остваривања, заштите и унапређења права детета.

7.

Потребно је да Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, у сарадњи са другим органима власти, припреми предлог протокола о заштити деце у уличној ситуацији, који ће бити заснован на највишим стандардима остваривања, заштите и унапређења права детета.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања ће обавестити Заштитника грађана о поступању по препоруци под редним бр. 1, 2. и 3. **у року од 15 дана од дана пријема овог акта,** уз достављање доказа о поступању по препорукама.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања ће обавестити Заштитника грађана о поступању по препорукама под редним бр. 4. и 5. **у року од 60 дана од дана пријема овог акта,** уз достављање доказа о поступању по препорукама.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања ће обавестити Заштитника грађана о поступању по препорукама под редним бројем 6. и 7. **у року од 180 дана од дана пријема овог акта,** уз достављање доказа о поступању по препорукама.

Р а з л о з и

Заштитник грађана дошао је до информација да је Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања издало радни налог центрима за социјални рад којим је обавезало центре да децу у уличној ситуацији[1], одузимају од родитеља по хитном поступку и покрећу поступке ради лишавања родитеља родитељског права. Због тога је Заштитник грађана, по сопственој иницијативи, покренуо 26.07.2019. године поступак контроле законитости и правилности рада Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (у даљем тексту: Министарство).

Министарство је доставило Заштитнику грађана копију радног налога број 560-00-00334/2018-01 од 21. маја 2018. године, којим су центрима за социјални рад дате обавезе у поступању у ситуацијама откривања деце у уличној ситуацији. Између осталог, радни налог прописао је да су центри обавезни:

- „да се у сваком откривеном случају по хитном поступку у складу са чланом 322 став 2 Породичног закона, дете одузима од родитеља или старатеља или лица код кога се дете затекне";
- „да се, у складу са извршеним проценама стручњака органа старатељства, против родитеља или старатеља детета...предузму мере грађанскоправне или кривичноправне одговорности:
    - покрене парнични поступак за лишење родитељског права
    - покрене поступак за заштиту права детета, односно за забрану одржавања личних односа са дететом

[1] Појам „деца у уличној ситуацији" дефинисан је, као општеприхваћени стандард међународног права, Општим коментаром Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, усвојеним 21.07.2017. године: „Под појмом „деца у уличној ситуацији" подразумевају се: (а) деца чији живот и/или рад зависи од улице, било да су сама, са вршњацима или с породицом; и (б) шира популација деце која су оформила чврсте везе с јавним површинама и којој улица игра важну улогу у свакодневном животу и идентитету. У ову ширу популацију спадају деца која периодично, али не стално, живе и/или раде на улици и деца која не живе, односно не раде на улици, али која редовно праве друштво својим вршњацима, браћи и сестрама или породици на улици. У вези са децом у уличној ситуацији, под „борављењем на јавној површини" подразумева се провођење значајног времена на улици или на уличним пијацама, јавним парковима, јавним отвореним просторима, трговима и аутобуским и железничким станицама. Под овим појмом се не подразумева борављење у објектима као што су школе, болнице или друге сличне установе."

- покрене парнични поступак за изрицање мере за заштиту од насиља у породици
- поднесе кривична пријава због евентуално учињеног кривичног дела запуштање и злостављање малолетног лица или насиља у породици".

Други радни налози су: обавеза центара за социјални рад да организују састанке са полицијом и комуналном полицијом, као и обавеза центара за социјални рад да детету изузетом из породице обезбеди безбедност, бригу о здрављу, егзистенцијалне услове, психосоцијалну подршку, заступање детета и услове за остваривање права детета на образовање.

Као разлоге за давање овог радног налога, Министарство је навело да је „констатовало да у конкретној ситуацији у значајној мери изостаје структуирана, целовита и континуирана сарадња са органима унутрашњих послова, комуналном полицијом и другим органима, организацијама и установама".

* * *

Заштитник грађана спровео је истраживање о дечјем просјачењу у Републици Србији и 2011. године припремио и органима доставио Посебан извештај о дечјем просјачењу са препорукама[2]. Оцена Заштитника грађана је, између осталог, и:

- **Сиромаштво је засигурно значајан фактор ризика, а према речима деце која су укључена у просјачење, управо сиромаштво је био повод да започну са просјачењем;**
- Истраживање је указало на недовољно разумевање узрока појаве дечјег просјачења, али и присутност предрасуда;
- **Управо ромска деца су у највећем ризику за укључивање у просјачење, као најмаргинализованија група, услед екстремног сиромаштва (десет пута је веће сиромаштво ромске од већинске популације), гетоизације и искључености из друштвене заједнице, незапослености и необразованости њихових родитеља, живота и развоја у небезбедним и неповољним условима за живот и развој детета, без одговарајуће исхране, хигијене, здравствене заштите, недоступности предшколског образовања и стимулације на раном узрасту;**
- Не постоје стручни стандарди који одређују поступање државних органа и институција у случајевима дечјег просјачења. У случајевима када се предузимају одређене мере, њих карактерише неорганизованост, несистематичност и стихијност. Ефекти предузетих мера не прате се и не анализирају;
- Тамо где постоје, подаци указују да се **највећи број деце према којој су, због просјачења, предузете законом предвиђене мере, враћа на улицу и наставља са просјачењем;**
- **Криминализовање и санкционисање деце која просјаче и њихових родитеља није умањило појаву „деце улице", укључујући и дечје просјачење;**
- Органи и установе не препознају своју улогу у превенцији дечјег просјачења.
- Мере надлежних органа и установа су у функцији реакције на дечје просјачење, нису усмерене на узроке просјачења;

[2] „Дечје просјачење у Републици Србији", Заштитник грађана, 2011, доступно на: https://www.pravadeteta.com/index.php?option=com_content&view=article&id=206:q-q-21168757&catid=43:2012-04-09-13-00-20&Itemid=88

- **Превентивне мере – оне које су расположиве и могу у одређеној мери деловати на узроке дечјег просјачења (као што је материјална помоћ) – предузимају се у малом обиму;**
- **У раду са децом која просјаче недостаје активан приступ надлежних органа и установа деци и њиховим породицама и теренски рад,** што резултира недовољном информисаношћу органа и установа о појави дечјег просјачења;
- **Изостаје ангажовање локалне самоуправе** да, у складу са својим надлежностима и опредељеним средствима, пружа финансијску и сваку другу помоћ и подршку локалним органима, институцијама и невладиним организацијама у активностима које предузимају ради сузбијања и превенције дечјег просјачења и заштите деце укључене у просјачење;
- **Одговорност државе је да родитељима који се непосредно брину о детету пружи потребну помоћ и подршку у остваривању родитељства.**[3]

Заштитник грађана препоручио је надлежним органима власти, између осталог:

- **Израду свеобухватне националне стратегије** за заштиту деце чији је живот и/или рад везан за улицу („деце улице"), којом ће се дефинисати стандарди и принципи, опште смернице, надлежна национална тела и механизми за сузбијање, превенцију и искорењивање живота и рада деце на улици и свих облика злоупотреба и експлоатације деце;
- **Доношење протокола за заштиту деце чији је живот и/или рад везан за улицу („деце улице")** којим ће се утврдити надлежности, мере, поступци и активности државних органа, органа територијалне аутономије и локалне самоуправе и јавних служби, начин целовите размене информација, одговорности, механизми за контролу, праћење примене и евалуацију предузетих мера, одредити тимови стручњака за њихово спровођење и тело које ће координисати њихове акције и заједничко поступање;
- Искључивање прекршајне одговорности детета за просјачење и скитничење, а детету које просјачи признање статуса оштећеног прекршајем извршеног радњама просјачења и скитничења;
- Измену прописа којима се уређују надлежности, овлашћења и послови комуналне полиције како би се прописала обавезујућа обука комуналних полицајаца за рад са децом, а посебно за рад са децом чији је живот и/или рад везан за улицу;
- Израду посебних програма едукације стручњака о животу и раду „деце улице";
- **Обезбеђивање финансијских средства за заштиту и помоћ „деци улице" и сузбијање и превенцију дечјег просјачења;**
- **Спровођење акција прилажења надлежних органа и установа деци** која просјаче, „уласка" у њихова насеља и теренски рад намењен промоцијама и информисању о услугама и правима које деца која просјаче могу остварити[4].

Надлежни органи, укључујући и Министарство за рад, запошљавање борачка и социјална питања нису поступили по овим препорукама.

[3] „Дечје просјачење у Републици Србији", Заштитник грађана, 2011, доступно на: https://www.pravadeteta.com/index.php?option=com_content&view=article&id=206:q-q-21168757&catid=43:2012-04-09-13-00-20&Itemid=88

[4] Исто

У Посебном извештају о стању права детета у Републици Србији[5], Заштитник грађана је констатовао:

- Чињеница да су међу децом која живе и раде на улици доминантно најбројнија ромска деца **искључиво је последица њиховог екстремног сиромаштва и потпуне социјалне искључености и недоступности свих друштвених ресурса** и тога што држава није за ромску децу обезбедила једнаке услове ни приступачност државним институцијама ради остваривања и заштите права детета;
- **Деца укључена у живот и рад на улици најчешће живе у екстремном сиромаштву, у неформалним насељима, често без приступа текућој води и струји, а у великом броју случајева без личних докумената и приступа институцијама;**
- Несразмерно велики број ромске деце се налазе на смештају, презаступљена су и у хранитељском збрињавању и чине 26% од укупног броја деце на хранитељству;
- Ромска деца чешће улазе на смештај на нижем календарском узрасту и у мањој мери одлазе у сродничке хранитељске породице од остале деце;
- **Сиромаштво породице и лоши материјални услови живота одликују највећи број ромских породица деце на смештају;**
- **Стопа ризика од сиромаштва у Србији се повећава**: у 2012. години износила је 24,6%, а у 2017. години 25,5%;
- У укупном броју деце на евиденцији центара за социјални рад, **највећи је удео материјално угрожене деце**, која су користила различите видове материјалне помоћи;
- У општинама са најслабијом просечном економском активношћу постоји највећи ризик од измештања деце из породице и да се овај ризик смањује сразмерно повећању економске активности општине[6].
- **Само 15% породица је имало континуирану подршку пре него што је дете смештено у алтернативни вид бриге о деци;**
- **У 19% случајева измештања деце нису предузете никакве мере за јачање породице пре измештања детета из биолошке породице;**
- Програм новчане социјалне помоћи припада типу програма минималног дохотка који карактеришу мали износи помоћи и цензус који је постављен тако да обухвата недовољан број сиромашних. Износи помоћи не везују се за неку посебну националну одредницу животног стандарда, а пондери који се додељују деци су нижи него у другим земљама;
- Иако дечји додатак представља меру спречавања дечјег сиромаштва, не одређује се према било ком показатељу животног стандарда или потрошачке корпе, а у 2017. год. износио је свега 2.760,95 динара, па сиромашна деца овом

[5] Доступно на: https://www.pravadeteta.com/index.php?option=com_content&view=article&id=917:%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%B1%D0%B0%D0%BD-%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98-%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%92%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%9A%D1%83-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D0%B4%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B0&catid=43:2012-04-09-13-00-20&Itemid=88

[6] Посебан извештај Заштитника грађана о стању права детета

мером финансијске помоћи једва да могу обезбедити хлеб и млеко за пола месеца, те ова мера не одговора на потребе сиромашног детета;

- У односу на просек ЕУ, Србија се пре свега издваја по мањим расходима за дечији додатак и већим за родитељски додатак и одсуство са рада због порођаја и ради неге детета поводом рођења детета. Исход је да су **породице са децом и деца сиромашније од просека,** као и да је ниво рађања низак;
- Мере штедње и законско ограничење запошљавања у јавном сектору значајно отежавају, а у неким случајевима и онемогућавају, успостављање нових услуга социјалне заштите и угрожавају пружање оних које постоје. Успостављање нових услуга, уз постојећа ограничења у запошљавању у јавном сектору и мерама штедње којима подлежу и републички и локални буџети, знатно је отежано, ако не и онемогућено;
- **Велики број ромске деце живи у условима екстремног сиромаштва** (родитељи без запослења, породица ослоњена на социјалну помоћ као једини извор прихода) без значајних изгледа да се, без друштвене подршке, њихов положај побољша (обезбеђивање и унапређивање могућности за запошљавање и самозапошљавање родитеља, као и њихово образовање, описмењавање и радно оспособљавање ради постизања конкурентности на тржишту и запошљавање са или без примене афирмативних мера);
- **Деца са породицама живе врло често у условима који не задовољавају елементарне стандарде**: немају приступ води, електричној енергији, без просторија и сервиса за одржавање базичне хигијене (канализација, купатило, одношење отпада), у пренасељеним и често небезбедним објектима;
- **Запосленост и запошљивост припадника ромске националне мањине је веома ниска**. 59,0% радно способног становништва ромске националне припадности је незапослено (национални просек био је 22,4%). Стопа незапослености Рома је чак 74%;
- Предрасуде и стереотипија шири се и на процес запошљавања, што је један од разлога због којих је кроз субвенције за запошљавање незапослених лица из категорије теже запошљивих, радни однос засновало свега 50 Рома (28 Ромкиња), што чини само 2,8% укупног броја субвенционисаних запошљавања;
- Више од једне четвртине (27,6%) од укупног броја ромских домаћинстава своје приходе остварује преко социјалних примања;
- Удео неписмених у укупној ромској популацији старијој од девет година је 15,1% што је седам и по пута више од националног просека од 2%;
- 34,2% Рома и Ромкиња нема завршену осмогодишњу школу, једна трећина има само основно образовање; удео Рома и Ромкиња са средњим образовањем је 11,5%, а са високим само 0,7%;
- Око 70% Рома и Ромкиња у Републици Србији живи у ромским насељима, међу којима је и 583 подстандардна насеља;
- У 38% ромских насеља становници немају приступ водоводној мрежи, у 32% насеља немају могућност коришћења електричне енергије, а у три четвртине ових насеља (74%), немају приступ канализационој мрежи. У 40% насеља није организовано одношење отпада. Велики број објеката у овим насељима (40%) грађен је од материјала неподобних за градњу, који не обезбеђује ни сталност, нити сигурност и безбедност. 73% Рома и Ромкиња има мање од 10 м^2 по члану домаћинства, док скоро 54% ромских домаћинстава не поседује купатило у кући;
- Свега 6% деце ромске националне припадности узраста до 5,5 година је укључено у програме предшколског образовања, ромска деца нису у

потпуности обухваћена обавезним припремним предшколским програмом (63%), или га похађају нередовно и у краћем трајању;
- Деца из ромске заједнице која живе у условима сиромаштва у још мањој мери похађају припремни предшколски програм (46%);
- Свега 64% ромске деце завршава основно образовање;
- Само 22% деце ромског порекла похађа средњу школу (код опште популације је 89%);
- И поред напретка у увођењу и спровођењу начела инклузивног образовања, недовољно су успостављене и развијене специфичне услуге подршке ромској деци, посебно оној која долазе из услова екстремног сиромаштва и дубоке маргинализације;
- Обухват младих особа ромске националне припадности високим образовањем је екстремно низак – свега 2% младих Рома и Ромкиња се упише на високошколску установу;

Заштитник грађана дао је органима власти, између осталог, и следеће препоруке:

- **Предузимање свеобухватних мера превенције и сузбијања живота и рада деце на улици, као и мера ради унапређења положаја деце у уличној ситуацији и обезбеђивање свих потребних услуга за остваривања права на здраве услове живота, адекватан смештај, воду, хигијену, исхрану, образовање, здравствену заштиту и заштиту од насиља, злостављања, занемаривања и експлоатације и реинтеграцију у заједницу, у складу са препорукама Заштитника грађана и препорукама Комитета за права детета УН;**
- Обезбеђивање ромским породицама приступ мерама социјалне заштите, а нарочито програмима социјалног становања и интеграције и предузимање мера ради побољшања услова живота у подстандардним ромским насељима, укључујући обезбеђивање адекватног смештаја, воду, хигијену, здраву исхрану и др;
- Предузимање стратешких мера у циљу повећања запослености и запошљивости припадника ромске националне припадности;
- Предузимање стратешких мера у циљу повећања обухвата припадника ромске националне мањине високим образовањем;
- Побољшање приступа ромске деце, посебно девојчица, квалитетном образовању на свим нивоима (предшколском, основном, средњем и стручном/вишем образовању);
- Развијање програма за смањење стопе напуштања школовања и спровођење праћења и евалуације таквих програма;
- Предузимање мера за заустављање сегрегације ромске деце у школском систему;
- Обезбеђивање адекватних људских капацитета и ресурса за спровођење додатне подршке ромским ученицима у складу са прописима који уређују инклузивно образовање;
- **Померање фокуса и ресурса органа надлежних за породичноправну и социјалну заштиту са интрузивних политика и мера на подржавајуће програме и услуге подршке за породице са децом, којима се јача породица, развијају родитељске вештине и промовишу снаге и компетенције свих њених чланова;**
- **Улагање додатних напора и ресурса за развијање нових и флексибилних програма и услуга подршке породицама са децом, различитог интензитета и**

осигуравање њихове једнаке доступности најугроженијим породицама, укључујући ромске породице и оне који живе у маргинализованим, удаљеним и руралним областима;

- **Развијање и успостављање ефикасног система за идентификовање породица са децом у високом ризику, којима је потребна подршка у циљу превенирања издвајања деце из ових породица;**
- Спречавање недостатака приликом одлучивања центара за социјални рад о одвајању деце од њихових породица;
- **Обезбеђивање да се одвајање спроводи искључиво из законом предвиђених разлога, при чему сиромаштво и услови директно и искључиво повезани са сиромаштвом никада не смеју бити оправдање, а за одвајање детета због „неадекватног родитељства" неопходно је да се претходно исцрпе мере и услуге за унапређење родитељства;**
- Спречавање неоправдане презаступљености ромске деце у институцијама за смештај;
- **Успостављање услуга и мера за очување и унапређење животног стандарда деце**, кроз увођење додатних облика материјалне помоћи и утврђивање дечјег додатка у износу који може задовољити основне потребе детета;

* * *

Стопа сиромаштва у 2018. години износила је 7,1%, а око пола милиона становника није у стању да задовољи минималне егзистенцијалне потребе. Линија апсолутног сиромаштва у 2018. години износила је 12.286 динара месечно по потрошачкој јединици, а потрошњу нижу од тог износа имало је 7,1% становника Републике Србије. Стопа сиромаштва код деце износила је 7,8%[7].

Стопа ризика од сиромаштва деце је у 2018. години износила 28,8%. Стопа ризика од сиромаштва младих од 18 до 24 године износила је 29,1%. У укупном броју деце на евиденцији центара за социјални рад, највећи је удео материјално угрожене деце која су користила различите видове материјалне помоћи[8].

Просечна потрошачка корпа за месец јул 2019. године износила је 71.352,52 динара . Минимална потрошачка корпа за јул 2019. године износила је 36.993,32 динара. Просечна зарада (нето) обрачуната за јул 2019. године износила је 55.042,00 динара[9].

Удео деце корисника система социјалне заштите у општој популацији деце износи 16,4%, односно свако шесто дете у Републици Србији налази се на евиденцији ЦСР. Удео деце у укупном броју корисника ЦСР у 2018. години износи 27,2%, док је удео деце у укупном становништву Србије мањи. На евиденцији ЦСР је континуирано

[7] Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2019/10/Ocena_apsolutnog_siromastva_u_2018_lat.pdf

[8] Републички завод за социјалну заштиту, http://www.zavodsz.gov.rs/sr/biblioteka/izve%C5%A1taji-iz-sistema/izve%C5%A1taji-iz-sistema-2018/

[9] Министарство трговине, туризма и телекомуникација, https://mtt.gov.rs/informacije/potrosacka-korpa/

највећи удео деце евидентиране као социо – материјално угрожена деца. У 2018. години удео ове корисничке групе деце износио је 51,8%[10].

У јулу 2019. године, дечји додатак износио од 3044,00 динара до 5480,00 динара[11]. Дечји додатак користило је у 2018. години укупно 315.915 деце и 163.046 породица[12].

Удео деце корисника НСП у укупном броју корисника новчане социјалне помоћи је 36%. Од маја ове године, новчана социјална помоћ износи 8500 динара[13], а за свако дете увећава се за 1/3. Основни додатак за помоћ и негу другог лица је у 2018. години користило 3.828 деце са сметњама у развоју[14]. Висина додатка је око 16.000 динара.

* * *

Комитет за права детета је 2017. године донео **Општи коментар број 21 о деци у уличној ситуацији**[15] којим је успоставио стандарде остваривања, заштите и унапређења права детета у уличној ситуацији и стандарде поступања држава и њених органа у односу на децу у уличној ситуацији. Између осталог, Општи коментар садржи и следеће одредбе:

- Да би испуниле своје обавезе из Конвенције, државе се позивају да усвоје холистичке и дугорочне стратегије и да у буџету издвоје неопходна средства за децу у уличној ситуацији[16].

- Државе би морале одмах да учине следеће:... да ставе ван снаге све одредбе које омогућавају или подржавају скупљање или произвољно уклањање деце и њихових породица с улица или јавних површина; да према потреби укину кривична дела којима се криминализују деца у уличној ситуацији или која несразмерно погађају такву децу, као што је просјачење, кршење забране боравка малолетника на отвореном простору након одређеног времена, задржавање на забрањеним местима, скитничарење и бекство од куће;...[17]

---

[10] Републички завод за социјалну заштиту, http://www.zavodsz.gov.rs/sr/biblioteka/izve%C5%A1taji-iz-sistema/izve%C5%A1taji-iz-sistema-2018/

[11] https://www.paragraf.rs/statistika/nominalni_iznosi_prava_na_finansijsku_podrsku_porodici_sa_decom_i_cenzusi_za_ostvarivanje_prava_na_deciji_dodatak.html

[12] Републички завод за социјалну заштиту, http://www.zavodsz.gov.rs/sr/biblioteka/izve%C5%A1taji-iz-sistema/izve%C5%A1taji-iz-sistema-2018/

[13] https://www.paragraf.rs/statistika

[14] Републички завод за социјалну заштиту, http://www.zavodsz.gov.rs/sr/biblioteka/izve%C5%A1taji-iz-sistema/izve%C5%A1taji-iz-sistema-2018/

[15] Општи коментар усвоје је 21.07.2017. године, доступно на: https://www.pravadeteta.com/attachments/article/374/Opsti%20komentar%2021%20o%20deci%20u%20ulicnoj%20situaciji.doc

[16] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 13

[17] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 14

- У стратегијама за децу у уличној ситуацији потребно је потврдити улогу државних и недржавних актера. Државе имају обавезу да родитељима или старатељима помогну да, у границама својих способности и материјалних могућности и уз поштовање развоја способности детета, обезбеде услове живота који су неопходни за оптималан развој детета[18].

- Стратегије морају да се баве отклањањем вишеструких узрока, од структурних неједнакости до насиља у породици[19].

- Најбољи интереси детета у специфичном стању угрожености нису исти идентични интересима све деце у истом угроженом положају. Органи и доносиоци одлука морају да узму у обзир различите врсте и степене угрожености сваког детета, јер је свако дете јединствено и свака ситуација мора да се цени имајући у виду јединственост детета. У том смислу, „угроженост" треба посматрати у спрези с отпорношћу и самодовољношћу појединачне деце у уличној ситуацији[20].

- Одрастање у условима апсолутног сиромаштва угрожава опстанак и здравље деце и нарушава основни квалитет њиховог живота[21].

- Комитет очекује од држава да „развој" тумаче као холистички концепт који обухвата ментални, духовни, морални, психолошки и социјални развој детета. Деца у уличној ситуацији имају ограничен избор активности и понашања за опстанак и развој на јавним површинама. Обавезе држава из члана 6. захтевају посвећивање посебне пажње понашању и начинима живота деце, чак и ако нису у складу с оним што њихова заједница или друштво сматра прихватљивим за дати узраст у складу с преовлађујућим културним нормама. Програми могу да буду делотворни само ако прихватају реалност деце у уличној ситуацији. Интервенције би морале да подрже појединачну децу у уличној ситуацији у остваривању оптималног развоја, чиме се омогућава њихов максималан позитиван допринос друштву[22].

- Државе би морале да подрже одрасле од поверења који пружају подршку деци — као што су чланови породице или социјални радници у државној служби или цивилном сектору, психолози, теренски радници или ментори — да би помогле деци у уличној ситуацији[23].

- Интервенције које не поштују децу као активне учеснике у поступку склањања са улице у алтернативну бригу немају ефекта: деца често поново заврше на улици када побегну или када решење за смештај пропадне. Државе би кроз законодавство, регулативу и директиве политике морале да обезбеде да се ставови детета траже и узимају у обзир приликом доношења одлуке о смештају, израде и ревидирања планова за бригу и посета породици. Државе би морале да поштују установљене међународне стандарде који институционализацију ограничавају на случајеве када нема другог избора, да обезбеде да деца не буду

[18] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 15
[19] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 16
[20] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 28
[21] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 30
[22] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 31
[23] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 32

непотребно стављена у алтернативну бригу и да обезбеде да се алтернативна брига, у случајевима када је обезбеђена, пружа под одговарајућим условима који одговарају правима и најбољим интересима детета[24].

- Државе не би смеле да одвајају децу од породице искључиво због тога што породица ради или живи на улици. Исто тако, државе не би смеле да одвајају бебу или децу чији су родитељи и сами деца у уличној ситуацији. Финансијско или материјално сиромаштво, или услови који непосредно и искључиво могу да се припишу таквом сиромаштву, никада не би смели да буду једино оправдање за склањање детета из родитељског старања, већ треба да се сматра сигналом потребе да се породици пружи одговарајућа подршка. Да би спречиле дугорочно раздвајање, државе могу да подрже привремене опције бриге уз поштовање права за децу чији родитељи нпр. мигрирају у одређеном периоду током године ради сезонског запослења[25].
- Подршка родитељима и законским старатељима је од суштинског значаја да би се спречило да деца заврше у уличној ситуацији, као и да би се ојачали програми спајања с породицом за децу која се већ налазе у уличној ситуацији. Државе имају обавезу пружања одговарајуће помоћи родитељима и законским старатељима у извршавању њихових васпитних одговорности, као и обавезу обезбеђивања развоја институција, објеката и служби за бригу о деци. Државе би морале да предузму мере за елиминисање структурних сила које врше притисак на угрожене породице. Кључна питања којима се треба бавити су: побољшање развоја заједнице заснованог на правима у сиромашним насељима; успостављање свеобухватних економских и социјалних заштитних мрежа; пружање безбедних и приступачних центара за дневни боравак и других специјалистичких услуга; и унапређење приступа адекватном становању и остваривању прихода за породице. Поред структурних приступа и приступа политике, угроженим породицама су потребна посебна решења за њихов конкретан случај, која ће им пружити добро оспособљени стручњаци. Државе би морале да улажу и омасовљују програме подршке породици у оквиру приступа који се темељи на правима детета за које је доказано да заустављају међугенерацијско преношење услова чије негативно дејство доводи до тога да деца завршавају у уличној ситуацији. Државе би морале да предузму мере у циљу пружања универзалне едукације о правима детета и позитивном родитељству за све родитеље и старатеље, при чему ће приоритет дати породицама с децом која су изложена ризику да ће се наћи у уличној ситуацији, али на начин који те породице не стигматизује. Та едукација треба да обухвати права детета, укључујући и савете о томе како саслушати децу и како узети у обзир њихова становишта приликом доношења одлука; позитивно васпитање, укључујући и позитивне вештине дисциплиновања деце, ненасилно решавање сукоба и природно родитељство; те развој у раном детињству[26].
- У складу са чланом 27 (3), државе би морале да обезбеде да сва деца имају животни стандард који је адекватан за њихов физички, ментални, духовни и морални развој, да би се спречило да се нађу у уличној ситуацији и да би деца која се већ налазе у уличној ситуацији могла да остварују своја права. Државе ће предузети одговарајуће мере како би родитељима и другим лицима која су

[24] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 45
[25] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 46
[26] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 48

одговорна за дете помогле у спровођењу овог права, а у случају потребе ће обезбедити и програме материјалне помоћи и подршке, нарочито у вези са исхраном, одевањем и становањем. Ове одредбе не остављају државама маневарски простор за одлучивање према сопственом нахођењу. Спровођење наведеног у складу са условима у земљи и у оквиру могућности држава чланица треба тумачити у вези са чланом 4, то јест спровођење се врши у највећој могућој мери коју дозвољавају расположива средства државе чланице, према потреби и у оквиру међународне сарадње, уз посвећивање посебне пажње обавезама државе да испуни минималну основну обавезу која се односи на социјална, економска и културна права. У погледу материјалне помоћи, деца у уличној ситуацији као приоритете наводе потребу за безбедним местом за живот, храном и бесплатном и доступном здравственом заштитом и образовањем, кроз подршку државе родитељима и старатељима, посебно у делу који се односи на адекватно субвенционисано становање и остваривање прихода. Тумачење члана 27. став 3. није ограничено на мере које помажу родитељима и другим лицима одговорним за дете. Обавезу пружања материјалне помоћи и програма подршке у случају потребе треба тумачити тако да подразумева и помоћ која се пружа непосредно деци. То је од посебног значаја за децу у уличној ситуацији без породичних веза или с везама с породицом која их злоставља. Непосредну материјалну помоћ деци у виду услуга може да пружа држава или она може да се пружа на основу подршке државе организацијама цивилног друштва. Мере које држава предузима да би омогућила издржавање детета је од посебног значаја за породице са самохраним родитељем и реконструисане породице[27].

- Право на становање је важна компонента члана 27, која је од посебног значаја за децу у уличној ситуацији. Комитет за економска, социјална и културна права га тумачи као право да се негде живи безбедно, у миру и достојанству, чиме је појашњено да концепт „адекватности" у вези са становањем захтева посвећивање пажње: правној сигурности становања; доступности услуга, материјала, објеката и инфраструктуре; приступачности; постојању основних услова за живот; могућности физичког приступа; локацији; и културној адекватности. Деца спадају у особе које несразмерно пуно трпе због принудног исељења. Принудно исељење, између осталог и рушењем неформалног или нелегалног стамбеног простора, може да повећа ризик за децу и да их принуди да спавају на улици, чиме се излажу даљим кршењима права. Једна од главних тема у консултацијама с децом у уличној ситуацији јесте неадекватност и непримереност неких државних „свратишта" и висок степен насиља и небезбедности, па деца више воле да буду на улици[28].
- Државе би морале да предузму мере ради отклањања структурних узрока сиромаштва и неједнакости дохотка, како би смањиле притисак на угрожене породице и ојачале их, као начин пружања боље заштите деци и смањења вероватноће да ће се деца наћи у уличној ситуацији. Такве мере обухватају: увођење пореских политика и политика расхода које смањују економске неједнакости; ширење могућности запослења уз правичну зараду и других могућности остваривања прихода; увођење политика у корист сиромашних за рурални и урбани развој; елиминисање корупције; увођење политика и израде буџета фокусираних на децу; јачање програма ублажавања сиромаштва који у

[27] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 49
[28] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 50

средиште пажње стављају децу у подручјима која су позната по великим миграцијама; и пружање адекватног социјалног осигурања и социјалне заштите. Конкретни примери су програми социјалних давања за децу који се примењују у европским и северноамеричких земљама, као и програми готовинских трансфера који су уведени у латиноамеричким земљама, а увелико се већ примењују у азијским и афричким земљама. Државе би морале да уложе напоре да ти програми допру до најмаргинализованијих породица које можда немају отворен рачун у банци. Материјална подршка треба да буде доступна родитељима и старатељима, као и непосредно деци у уличној ситуацији, а ти механизми и услуге би морали да буду конципирани и спроведени у складу с приступом који се темељи на правима детета. Што се тиче становања, сигурност станарског положаја је од суштинског значаја да би се спречило да се деца нађу у уличним ситуацијама. То подразумева доступност адекватног стамбеног простора који је безбедан и има пијаћу воду и санитарни и мокри чвор. Деца, укључујући и децу која живе у неформалним или нелегалним објектима, не би смела да буду подвргнута принудном исељењу пре него што се обезбеди адекватан алтернативан смештај: од држава се очекује да на одговарајући начин збрину децу која се нађу у таквој ситуацији. Процена утицаја на права детета и људска права би требало да буде предуслов за одобравање развојних и инфраструктурних пројеката, како би се негативни утицаји исељења свели на најмању могућу меру[29].

* * *

Комитет за права детета је у Закључним запажањима о комбинованом другом и трећем периодичном извештају Републике Србије[30] изразио забринутост констатујући:

- Да је број деце која су смештена у установама и даље велики, укључујући децу до 3 године;
- **Да је висок ризик од раздвајања од породице и институционализације деце из најугроженијих група, укључујући ромску децу и децу са сметњама у развоју;**
- **Да постоје недостаци у систему заштите деце који су довели до одвајања деце од њихових породица, без правилне процене и планирања, где је ризик од поновне институционализације и даље висок;**
- Да су деца у маргинализованим, удаљеним и руралним срединама и даље несразмерно више погођена сиромаштвом;
- Да су ромске породице, породице са четворо или више деце и породице са децом са сметњама у развоју под већим ризиком од мултидимензионалног сиромаштва;
- Да неадекватно становање и даље представља проблем, посебно за ромске породице које су често изложене принудним исељењима, тако да деца остају без приступа основним услугама, укључујући чисту и исправну воду за пиће и хигијену, што их чини подложним озбиљним здравственим проблемима;
- Да скупе и компликоване административне процедуре, као и неадекватна информисаност и вештине међу најугроженијим групама, ометају приступ новчаној социјалној помоћи;

[29] Општи коментар Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији, параграф 51
[30] Доступно на https://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/zakljucna_zapazanja_komiteta_za_prava_deteta_srb.doc

- **Да је за више од 30% све деце која имају приступ дечјем додатку, издвојени износ релативно низак и недовољан да покрије основне потребе деце која живе у сиромаштву;**
- Да су породице које имају право на новчану социјалну помоћ под великим притиском да набаве документацију како би се задовољио терет доказивања неопходан за њихов захтев;
- Да деца у уличној ситуацији нису правно призната као жртве већ се, након што напуне 14 година, третирају као преступници;
- Да су капацитети надлежних органа и институција недовољни.

Комитет је Републици Србији препоручио

- **Да се руководи принципом да финансијско и материјално сиромаштво, односно услови директно и искључиво повезани са таквим сиромаштвом, никада не смеју бити једино оправдање за издвајање детета из родитељског старања, прихватање детета у систем алтернативне заштите или за спречавање његове социјалне реинтеграције;**
- Да хитно смањи смештање деце млађе од 3 године у резиденцијалне установе;
- Да осигура одговарајуће мере заштите и јасне критеријуме, посебно за ромску децу и децу са сметњама у развоју, на основу потреба и најбољих интереса детета, за утврђивање да ли дете треба сместити у систем алтернативног збрињавања;
- Да осигура одговарајуће законске мере заштите и јасне критеријуме за утврђивање да ли дете треба сместити у систем алтернативног збрињавања, **узимајући у обзир ставове и најбољи интерес детета**, као и да спроводи такве критеријуме кроз подизање свести судија породичног суда;
- Да размотри одржавање циљаних консултација са породицама и децом, укључујући оне породице и децу у осетљивим ситуацијама, посебно ромске породице, као и са организацијама цивилног друштва које се баве дечијим правима, у циљу јачања стратегија и мера за смањење сиромаштва деце;
- **Да ојача подршку деци која живе испод границе сиромаштва, посебно породицама са једним родитељем, породицама са четворо или више деце и породицама са децом са сметњама у развоју, као и да обезбеди да мере социјалне заштите пружају довољно за стварне трошкове пристојног живота деце, укључујући трошкове релевантне за њихово право на здравље, исхрану, образовање, адекватан смештај и воду и хигијену;**
- Да преиспита своје законодавство, политике и програме о становању у циљу спречавања и отклањања бескућништва, узимајући у обзир посебне потребе деце, укључујући ромску децу, децу са сметњама у развоју, њихове породице и младе који напуштају алтернативно збрињавање;
- **Да размотри адекватност новчане помоћи деци са становишта обезбеђивања минималног животног стандарда и приступа у смислу информисања, домета и процедура прилагођених кориснику;**
- Да поједностави административне процедуре и одредбе подршке за приступ новчаној помоћи за породице које живе у најугроженијим ситуацијама;
- Да процени број деце која живе односно раде на улици и коригује студије о узроцима њиховог положаја;
- **Да спроводи, надгледа и оцењује Посебан извештај о дјечијем просјачењу у Републици Србији, уз активно учешће деце која живе и раде на улици;**
- Да осигура да је подршка, посебно реинтеграција са породицом или смештање у систем алтернативног збрињавања, обезбеђена уз пуно поштовање најбољег

интереса детета и да се даје дужна пажња њиховим ставовима у складу са њиховим годинама и зрелости.

* * *

Супротно свим општеприхваћеним стандардима међународног права у области права детета и међународним уговорима које је Република Србија потврдила и супротно ставовима и препорукама Заштитника грађана и Комитета за права детета, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања дало је радни налог органима старатељства да у свим случајевима децу у уличној ситуацији одузимају од родитеља и старатеља. Овим радним налогом Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања снизило је и урушило чак и базичне стандарде поштовања права детета, вишеструко мултипликовало ризике од незаконитог и неправилног одвајања деце из породица и поступило директно супротно најбољим интересима деце.

Уместо да поступи по препоруци Заштитника грађана из 2011. године и ставовима Комитета за права детета из 2017. године и донесе свеобухватну стратегију за сузбијање и превенцију живота и рада деце на улици која ће бити заснована на највишим стандардима остваривања, заштите и унапређења права детета, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања је решење за децу у уличној ситуацији нашло у најрепресивнијим мерама према деци и мерама које драматично повећавају институционализацију деце и ризике од издвајања из породице.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања не само да је занемарило обавезе Републике Србије у односу на децу у уличној ситуацији и њихове породице које произилазе из потврђених међународних уговора, већ и законске одредбе да се издвајање деце из биолошких породица врши искључиво уколико је у најбољем интересу деце. Налогом да органи старатељства у свим случајевима измештају децу у уличној ситуацији из родитељских породица, органи старатељства нису овлашћени да врше процене најбољих интереса детета, већ су обавезани да на идентичан начин поступају и децу одузимају од родитеља и старатеља и када је то у њиховом најбољем интересу и када то није у њиховом најбољем интересу.

Дајући овакав радни налог, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања поступило је супротно општеприхваћеном стандарду међународног права који забрањује издвајање деце из породице због сиромаштва. Иако је ово министарство дужно да зна да највећи број деце у уличној ситуацији (ако не и сва деца) живе у условима дубоког и екстремног сиромаштва, радни налог није садржао ниједну меру којом се органи старатељства обавезују: да процене да ли дете у уличној ситуацији и његова/њена породица живе у условима екстремног сиромаштва и да ли је налажење детета у уличној ситуацији резултат екстремног сиромаштва; да најпре планирају и спроводе мере подршке породици којима се елиминише или смањује екстремно сиромаштво породице; да планирају и спроводе мере подршке превенције налажења детета у уличној ситуацији кроз образовне услуге и услуге у заједници; да предузимају друге мере смањивања ризика од издвајања деце из породице и мере смањивања и сузбијања налажења детета у уличној ситуацији; да меру издвајања из породице примењују као меру последњег избора и само уколико је налажење детета у уличној ситуацији

искључиво резултат угрожавајућег односа родитеља или старатеља а не екстремног сиромаштва и маргинализације. Напротив, дати радни налог игнорисао је како чињеницу екстремног сиромаштва деце у уличној ситуацији, тако и чињеницу да је екстремно сиромаштво значајан, ако не и кључни разлог налажења деце у уличној ситуацији.

Радни налог да се деца у уличној ситуацији у свим случајевима одузимају од родитеља и старатеља посебно је неправичан и некоректан према деци у уличној ситуацији када се зна да Република Србија већ годинама штеди управо на најсиромашнијој и најмаргинализованијој деци. Дечји додатак – који треба да буде мера подршке сиромашној деци – не може да покрије ни базичне трошкове исхране, хигијене, одеће и обуће за дете. Новчана социјална помоћ за породице такође не може да обезбеди минималне стандарде за правилан раст и развој детета. Не постоје развијене мере повећавања запошљивости и запослености маргинализованог становништва. Ни Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања ни други органи не спроводе значајније интервенције на сузбијању сиромаштва и екстремног сиромаштва. Због мера штедње гасе се успостављене услуге за децу, а нове не успостављају а број запослених који раде са и за децу већ је годинама испод прописаних норматива. Упркос свим овим неспорним чињеницама, које су Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања више него добро познате, ово министарство је терет својих пропуста превалило на децу, налажући одузимање деце од родитеља и старатеља уместо озбиљног преиспитивања сопствених политика и реформе ових политика на начин који ће започети процес смањења сиромаштва које је кључни узрок бројних повреда права деце и један од кључних фактора уличне ситуације деце.

Коначно, образложење радног налога упућује да најбољи интереси деце у уличној ситуацији нису били разлог доношења овог радног налога. Налог Министарства је да органи старатељства одузимају децу у уличној ситуацији од родитеља и старатеља из разлога што је „Министарство констатовало да у конкретној ситуацији у значајној мери изостаје структуирана, целовита и континуирана сарадња са органима унутрашњих послова, комуналном полицијом и другим органима, организацијама и установама".

* * *

Приликом утврђивања пропуста у раду Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и упућивања препорука овом органу, Заштитник грађана се руководио следећим одредбама Устава Републике Србије, Закона о ратификацији Конвенције о правима детета[31], Општег коментара Комитета за права детета број 21 о деци у уличној ситуацији[32], Међународног пакта о економским, социјалним и

[31] „Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори", број 11/81

[32] доступно на: https://www.pravadeteta.com/attachments/article/374/Opsti%20komentar%2021%20o%20deci%20u%20ulicnoj%20situaciji.doc

културним правима[33], Ревидиране европске социјалне повеље[34], Породичног закона[35], Закона о социјалној заштити[36] и Правилника о хранитељству[37]:

Устав Републике Србије:

- Спољна политика Републике Србије почива на општепризнатим принципима и правилима међународног права.
  Општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни су део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују[38].

- Људска и мањинска права зајемчена Уставом непосредно се примењују.
  Уставом се јемче, и као таква, непосредно се примењују људска и мањинска права зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима.
  Одредбе о људским и мањинским правима тумаче се у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење[39].

- Деца уживају људска права примерено свом узрасту и душевној зрелости[40].

- Грађани и породице којима је неопходна друштвена помоћ ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољавање основних животних потреба, имају право на социјалну заштиту, чије се пружање заснива на начелима социјалне правде, хуманизма и поштовања људског достојанства[41].

- Правни поредак Републике Србије је јединствен.
  Потврђени међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права део су правног поретка Републике Србије[42].

Конвенција о правима детета:

- У свим активностима које се тичу деце од примарног значаја су интереси детета без обзира на то да ли их спроводе јавне или приватне институције за социјалну заштиту, судови, административни органи или законодавна тела.
  Државе чланице се обавезују да детету обезбеде такву заштиту и бригу која је неопходна за његову добробит, узимајући у обзир права и обавезе његових родитеља, законитих старатеља или других појединаца који су правно

---

[33] „Сл. лист СФРЈ ", број 7/71
[34] "Сл. гласник РС - Међународни уговори", број 42/2009
[35] "Сл. гласник РС", број 18/2005
[36] "Сл. гласник РС", број 24/2011
[37] "Сл. гласник РС", број 36/2008
[38] Члан 16 Устава
[39] Члан 18 Устава
[40] Члан 64 Устава
[41] Члан 69 Устава
[42] Члан 194 Устава

одговорни за дете и предузимају у том циљу све потребне законодавне и административне мере[43].

- Државе чланице обезбеђују да ниједно дете не буде одвојено од својих родитеља против њихове воље, осим када надлежни органи на основу судског увида одлуче, у складу с одговарајућим законом и процедурама, да је такво раздвајање неопходно и у најбољем интересу детета. Таква одлука може бити неопходна у одређеном случају, као нпр. ако родитељи злостављају или занемарују дете или ако живе одвојено па се мора донети одлука о месту становања детета.
  Државе чланице поштују право детета које је одвојено од једног или оба родитеља да одржава личне односе и непосредне контакте са оба родитеља на сталној основи, осим ако је то у супротности са најбољим интересима детета[44].

- Државе чланице ће уложити све напоре, како би се уважавало начело да оба родитеља имају заједничку одговорност у подизању и развоју детета. Родитељи или, у зависности од случаја, законити старатељи имају главну одговорност за подизање и развој детета. Интереси детета су њихова основна брига.
  Ради гарантовања и унапређивања права садржаних у овој конвенцији, државе чланице пружају родитељима и законитим старатељима одговарајућу помоћ у обављању дужности васпитавања детета и обезбеђују развој институција, објеката и служби за бригу о деци[45].

- Државе чланице признају право сваког детета на животни стандард примерен физичком, менталном, духовном, моралном и друштвеном развоју детета.

-
  Државе чланице, у складу с националним условима и својим могућностима, предузимају одговарајуће мере за помоћ родитељима и другим лицима одговорним за дете, ради остваривања овог права и, у случају потребе, обезбеђују материјалну помоћ и програме потпоре, посебно у погледу исхране, одеће и становања[46].

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима

- Државе уговорнице овог Пакта признају да најшира могућа заштита и помоћ треба да се пружи породици, која је природна и основна ћелија друштва, посебно за њено заснивање и док је она одговорна за издржавање и одгој деце о којој се стара[47].

- Државе уговорнице овог Пакта признају право сваког лица на животни стандард довољан за њега и његову породицу, подразумевајући ту и одговарајућу исхрану, одевање и становање, као и стално побољшање животних услова. Државе уговорнице ће предузети целисходне мере за обезбеђење

[43] Члан 3 Конвенције о правима детета
[44] Члан 9 Конвенције о правима детета
[45] Члан 18 Конвенције о правима детета
[46] Члан 27 Конвенције о правима детета
[47] Члан 10 Међународног пакта о економским и социјалним правима

остваривања овог права, признајући у ту сврху суштинску важност слободно прихваћене међународне сарадње[48].

Ревидирана европска социјална повеља

- У намери да обезбеде ефикасно остваривање права на социјалну и медицинску помоћ, стране уговорнице обавезују се да обезбеде да свака особа која нема адекватна средства и која је неспособна да обезбеди таква средства било сопственим напорима или из других извора, нарочито повластице из шеме социјалног осигурања, добије адекватну помоћ и, у случају болести, помоћ која јој је неопходна[49];

- У намери да обезбеде неопходне услове за пун развој породице, која је основна јединица друштва, стране уговорнице обавезују се да унапређују економску, правну и социјалну заштиту породичног живота таквим средствима као што су социјалне и породичне повластице, пореске обавезе, обезбеђивање породичних станова, повластице за новосклопљене бракове, и друге одговарајуће мере[50].

Породични закон

- Свако је дужан да се руководи најбољим интересом детета у свим активностима које се тичу детета[51].

- Дете има право да живи са родитељима и право да се родитељи о њему старају пре свих других[52].

- Дете има право да одржава личне односе са родитељем са којим не живи[53].

- Дете има право на обезбеђење најбољих могућих животних и здравствених услова за свој правилан и потпун развој[54].

- Дете које је способно да формира своје мишљење има право слободног изражавања тог мишљења.
  Дете има право да благовремено добије сва обавештења која су му потребна за формирање свог мишљења.
  Мишљењу детета мора се посветити дужна пажња у свим питањима која га се тичу и у свим поступцима у којима се одлучује о његовим правима, а у складу са годинама и зрелошћу детета[55].

- Хранитељство се може засновати ако је то у најбољем интересу детета[56].

---

[48] Члан 11 Међународног пакта о економским и социјалним правима
[49] Члан 13 Европске социјалне повеље
[50] Члан 16 Европске социјалне повеље
[51] Члан 6 Породичног закона
[52] Члан 60 Породичног закона
[53] Члан 61 Породичног закона
[54] Члан 62 Породичног закона
[55] Члан 65 Породичног закона
[56] Члан 111 Породичног закона

- Хранитељство се може засновати ако је дете без родитељског старања.
  Хранитељство се може засновати и ако је дете под родитељским старањем, али има сметње у психо-физичком развоју или је дете са поремећајем у понашању.
  Дететом без родитељског старања у смислу овог закона сматра се: дете које нема живе родитеље, дете чији су родитељи непознати или је непознато њихово боравиште, дете чији су родитељи потпуно лишени родитељског права односно пословне способности, дете чији родитељи још нису стекли пословну способност, дете чији су родитељи лишени права на чување и подизање односно васпитавање детета и дете чији се родитељи не старају о детету или се старају о детету на неодговарајући начин[57].

Закон о социјалној заштити

- Услуге социјалне заштите пружају се првенствено у непосредном и најмање рестриктивном окружењу, при чему се бирају услуге које кориснику омогућавају останак у заједници[58].

- Социјална заштита остварује се на начин који обезбеђује правовремено уочавање потреба корисника и пружање услуга ради спречавања настанка и развоја стања која угрожавају безбедност и задовољавање животних потреба и ометају укључивање у друштво[59].

- Малолетно лице (у даљем тексту: дете) и пунолетно лице до навршених 26 година живота (у даљем тексту: млада особа, млади, односно омладина) јесте корисник у смислу става 1. овог члана, када му је услед породичних и других животних околности, угрожено здравље, безбедност и развој, односно ако је извесно да без подршке система социјалне заштите не може да достигне оптимални ниво развоја, а нарочито:
  1) ако је без родитељског старања или у ризику од губитка родитељског старања;
  2) ако његов родитељ, старатељ или друго лице које се о њему непосредно стара није у стању да се о њему стара без подршке система социјалне заштите, услед здравствених разлога, менталног обољења, интелектуалних тешкоћа или неповољних социо-економских околности;
  3) ако има сметње у развоју (телесне, интелектуалне, менталне, сензорне, говорно-језичке, социо-емоционалне, вишеструке), а његове потребе за негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице;
  4) ако је у сукобу са родитељима, старатељем и заједницом и ако својим понашањем угрожава себе и околину;
  5) ако се суочава с тешкоћама због злоупотребе алкохола, дрога или других опојних средстава;
  6) ако постоји опасност да ће постати жртва или ако јесте жртва злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације, односно ако су му физичко, психичко или емоционално благостање и развој угрожени

[57] Члан 113 Породичног закона
[58] Члан 27 Закона о социјалној заштити
[59] Члан 29 Закона о социјалној заштити

деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њему непосредно стара;
7) ако је жртва трговине људима;
8) ако је страни држављанин односно лице без држављанства, без пратње;
9) ако се његови родитељи споре око начина вршења родитељског права;
10) ако има друге потребе за коришћењем социјалне заштите.
Пунолетно лице од навршених 26 до навршених 65 година (у даљем тексту: одрасли) и пунолетно лице старије од 65 година (у даљем тексту: старији корисник) јесте корисник у смислу става 1. овог члана, када је његово благостање, безбедност и продуктиван живот у друштву угрожен ризицима услед старости, инвалидитета, болести, породичних и других животних околности, а нарочито:
1) ако има телесне, интелектуалне, сензорне или менталне тешкоће или тешкоће у комуникацији, и када се, услед друштвених или других препрека, сусреће с функционалним ограничењима у једној или више области живота;
2) ако постоји опасност да ће постати жртва или ако јесте жртва самозанемаривања, занемаривања, злостављања, експлоатације и насиља у породици;
3) ако се суочава с тешкоћама због поремећених односа у породици, зависности од алкохола, дрога или других опојних средстава или због других облика друштвено неприхватљивог понашања и других узрока;
4) ако је жртва трговине људима;
5) ако је страни држављанин и лице без држављанства у потреби за социјалном заштитом;
6) ако има потребе за домским смештајем и друге потребе за коришћењем социјалне заштите[60].

- Услуга смештаја обезбеђује се смештајем корисника у:
  1) сродничку, хранитељску и другу породицу за одрасле и старије (у даљем тексту: породични смештај);
  2) дом за смештај корисника, укључујући мале домске заједнице (у даљем тексту: домски смештај);
  3) прихватилиште;
  4) друге врсте смештаја, у складу са законом.

  Услуге смештаја обезбеђује Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе, у складу са овим законом[61].

- Породични смештај за децу и младе обухвата и припрему за повратак родитељима, други стални животни аранжман и припрему за самосталан живот[62].

- Услуге социјалне заштите могу се пружати у виду неодложних интервенција ради осигурања безбедности у ситуацијама које угрожавају живот, здравље и развој корисника и обезбеђују се 24 сата дневно.
  Услуге неодложне интервенције пружа центар за социјални рад уз обавезну сарадњу са другим надлежним органима и службама[63].

[60] Члан 41 Закона о социјалној заштити
[61] Члан 47Закона о социјалној заштити
[62] Члан 48 Закона о социјалној заштити

Правилник о хранитељству

- Центар за социјални рад примењује хранитељство као меру заштите за дете када је то у његовом најбољем интересу.
  Хранитељство је у најбољем интересу детета уколико:
  1) представља одговор на потребе детета за безбедношћу, физичким, здравственим, емоционалним и социјалним развојем, васпитањем и образовањем;
  2) обезбеђује трајност односа и веза са породицом порекла и другим особама важним за дете;
  3) у највећој могућој мери обезбеђује услове за превладавање застоја у развоју и оптималан развој детета[64].

- Стручни поступци за примену хранитељства за дете обухватају:
  1) процену опште подобности детета за хранитељство;
  ...
  13) припрему детета за повратак у биолошку породицу, промену мере заштите или осамостаљивање[65].

- Општу подобност детета за хранитељство утврђује центар за социјални рад кроз процену:
  1) услова у којима дете живи и степена угрожености његовог развоја;
  2) индивидуалних карактеристика и потреба детета[66].

- Процена услова у којима дете живи обухвата:
  1) социјално-економске услове у којима породица детета живи;
  2) структуру породице и њену интегрисаност у социјалну средину;
  3) постојање основних установа за задовољавање потреба детета и њихово активно коришћење;
  4) способности и могућности родитеља, сродника или других пружаоца неге у погледу задовољавања потреба детета у односу на основну негу и здравље, безбедност, васпитање, образовање, интелектуални, социјални и емоционални развој, зрелост и самосталност детета, а у складу са његовим узрастом и индивидуалним потенцијалима;
  5) снаге и ризике породице за развој детета, или ризике институционалне заштите за дете и могућности подршке породици за превладавање кризних ситуација и рехабилитацију родитељских потенцијала;
  6) планирање дужине трајања хранитељства за дете и могућности повратка детета у биолошку породицу[67].

- Индивидуалне карактеристике и потребе детета процењују се у односу на:
  1) лична својства детета и развојне потребе - физички и емоционални развој, здравствено стање детета, понашање, идентитет, представљање у друштву,

[63] Члан 56 Закона о социјалној заштити
[64] Члан 2 Правилника о хранитељству
[65] Члан 14 Правилника о хранитељству
[66] Члан 16 Правилника о хранитељству
[67] Члан17 Правилника о хранитељству

вештине детета и специфичне потребе везане за његов развој и укупне развојне потенцијале детета;
2) претходна искуства у одрастању, последице и потребе детета у односу на та искуства;
3) васпитање и образовање детета, његова интересовања и постигнућа, као и пропусте које треба надокнадити[68].

- Надлежни центар за социјални рад дефинише план подршке биолошкој породици детета у циљу очувања и успостављања квалитетног контакта са дететом и пружања подршке за рехабилитацију родитељских капацитета и потенцијала за преузимање непосредне бриге о детету, односно очување веза детета са породицом порекла[69].

ЗАМЕНИЦА ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА

Јелена Стојановић

Доставити:
- Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања
- копија Републичком заводу за социјалну заштиту
- копија Покрајинском секретаријату за социјалну политику, демографију и равноправност полова
- копија Покрајинском заводу за социјалну заштиту
- копија Комори социјалне заштите
- копија Асоцијацији центара за социјални рад

[68] Члан 18 Правилника о хранитељству
[69] Члан 19 Правилника о хранитељству